(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

राजनकुमार शंकरराव तावरे आणि अन्य एक.

- विरुद्ध -

अजित अनंतराव पवार.

(२०, मार्च २००२)

[न्यायमूर्ती सर्वश्री जी. बी. पटनायक आणि एस. एन. फुकन.]

निवडणूक कायदेः-

लोक प्रतिनिधीत्व कायदा, १९५१-कलम १०० (१) (ड) (३) -निवडणूक- उत्तरवादीने मोठ्या फरकाने विजय मिळवला-निवडणूक लढवणाऱ्या उमेदवारांना माहिती न देता मतपेटी बदलणे-स्थलांतरित करण्याचा हेतू, अस्सल मतपत्रिका त्या बदलून बनावट असल्याचा आरोप करणारे अपीलकर्ते- तसेच,इतर विविध अनियमिततांचा आरोप करण्यातयेऊन, मतपत्रिकांच्या तपासणी करण्याची मागणी करण्यात आली -तथ्यांच्या आधारे आणि पुराव्यांच्या अभावी असा निष्कर्ष काढला की, मतपत्रिकांच्या तपासणीसाठी सकृतदर्शनी अधिकार स्थापित करण्यात अपीलकर्ते अपयशी ठरले आहेत.

एक मतदार आणि दुसरा पराभूत उमेदवाराचा मतमोजणी प्रतिनिधी, अशा अपीलकर्त्यांनी, लोक प्रतिनिधीत्व कायदा, १९५१ च्या कलम १०० (१) (डी) (३) अंतर्गत मतांची मोजणी करतांना गैरप्रकार केल्याचा आरोप करत विधानसभा मतदारसंघातून उत्तरवादी यांच्या निवडीला उच्च न्यायालयात आव्हान दिले होते.अपीलकर्त्यांनी असा आरोप केला होता की, मतदानानंतर सुरुवातीला हायस्कूलमध्ये ठेवलेल्या मतपेट्या, निवडणूक अधिकाऱ्याने स्पर्धक उमेदवारांना नकळवता, नंतर मनोरंजन सभागृहात हलवल्या; मनोरंजन सभागृह प्रतिवादीच्या कुटुंबाच्या नियंत्रणाखाली असलेल्या परिसराच्या शेजारी आहे; अस्सल मतपत्रिका बनावट मतपत्रिकांद्वारे बदलण्याच्या अप्रत्यक्ष हेतूने हे स्थलांतर करण्यात आले होते; मतांची मोजणी करताना असे लक्षात आले की बहुतांश मतपत्रिकांवर विविध मतदान केंद्रांवरील पीठासीन अधिकाऱ्यांच्या स्वाक्षऱ्या समान स्वरूपाच्या होत्या आणि काही मतपत्रिकांवर वर पीठासीन अधिकाऱ्यांची स्वाक्षरी गहाळ होती; आणि मतपत्रिकांची छाननी व सत्यापनसाठी अपीलकर्त्यांनी केलेल्या तक्रारी स्वीकारण्यास निवडणूक अधिकाऱ्याने नकार दिला.- उच्च न्यायालयाने ती निवडणूक याचिका फेटाळली.

न्यायालयाकडे केलेल्या अपीलात, अपीलकर्त्यांनी वरील युक्तिवाद मांडण्याबरोबरच असे नमूद केले की, पीठासीन अधिकाऱ्यांच्या स्वाक्षरीशिवाय मतपत्रिका एका मतदान केंद्रामध्ये आढळल्यामुळे, इतर मतदान केंद्रांमधील मतपेट्यांची तपासणी करण्याची त्यांना परवानगी दिली जाऊ शकते, जेणेकरून इतर मतदान केंद्रांमधील पीठासीन अधिकाऱ्यांच्या कामात काही त्रुटी राहिल्या आहेत कां? हे शोधता येईल.

याचिका फेटाळतांना न्यायालयाने निष्कर्ष काढला की,

१.१. मतपेटी सुरक्षित ठेवण्यासाठी संकलन केंद्राचे स्थलांतर करण्यात आले.पुराव्यांवरून असे समोर आले आहे की, मुसळधार पाऊस पडला होता आणि पावसाच्या पाण्याने हायस्कूलला वेढले होते. हायस्कूल परिसरात पूर येऊ शकतो या भीतीने, निवडणूक अधिकाऱ्याने योग्यरित्या संकलन केंद्र हलवले.मतपेट्या सुरक्षित कोठडीत ठेवण्याची जबाबदारी निवडणूक अधिकाऱ्याची असते.निवडणूक लढवणाऱ्या उमेदवारांना कोणतीही नोटीस देण्यात आली नाही, असा अपीलअभिलेख्यांचा युक्तिवाद, नोंदवलेल्या पुराव्यांच्या विरुद्ध आहे.पराभूत उमेदवाराचा पुरावा नसल्यामुळे, अपीलकर्त्यांचा युक्तिवाद स्वीकारला जाऊ शकत नाही.[६४५– जी; ६४६-जी]

१.२. उत्तरवादी यांनी किंवा त्यांच्या कुटुंबातील कोणत्याही सदस्याने मतपेट्यांमधील मतपत्रिका बदलण्याचा प्रयत्न केला, या आरोपाला समर्थन देण्यासाठी अपीलकर्त्यांनी कोणताही पुरावा सादर केलेला नाही.मनोरंजन सभागृहामध्ये या कालावधीत पेट्या ठेवल्या गेल्या होत्या, त्या काळात मतपत्रिका बदलणे शक्य होणार नाही आणि ही साक्षीदारांची सुपीक कल्पना होती, असा उच्च न्यायालयाचा निष्कर्ष बरोबर आहे.[६४६- डी]

१.३. निवडणूक अधिकाऱ्याच्या अहवालावरून, निवडणूक अधिकाऱ्याने ई छाननीसाठी आणि मतपत्रिकेच्या सत्यापना साठी तक्रार स्वीकारण्यास नकार दिला, असा

अपीलकर्त्यांचा युक्तिवाद योग्य नाही.पराभूत उमेदवाराने किंवा कोणत्याही मतमोजणी प्रतिनिधीने फेरमतदानासाठी कोणतीही प्रार्थना केली नव्हती.[६४७- डी]

१.४ पीठासीन अधिकारी स्वाक्षरीशिवाय मात्र काही मतपत्रिका सापडल्या आणि त्यामुळे निवडणुकीच्या निकालावर फारसा परिणाम होणार नाही, असा उच्च न्यायालयाचा निष्कर्ष योग्य आहे.कारण, उत्तरवादी मोठ्या फरकाने जिंकला आहे.मतपत्रिका मोजल्या गेल्या आणि निवडणूक अधिकाऱ्याने आपल्या आदेशात नोंदवले आहे की, मतमोजणी प्रतिनिधींकडून कोणताही आक्षेप आला नव्हता.[६४७- इ]

१.५.मतपत्रिकेवरील विविध मतदान केंद्रांवरील पीठासीन अधिकाऱ्यांची स्वाक्षरी समान स्वरूपाची असल्याचे दिसून येत असल्याचा युक्तिवाद स्वीकारला जात नाही कारण, मतमोजणी अधिकाऱ्यासमोर एकाही मतमोजणी प्रतिनिधीने लेखी आक्षेप घेतला नाही.निवडणूक अधिकाऱ्याच्या अहवालात नोंद करण्यात आली होती की, त्याने स्वाक्षऱ्यांची पडताळणी केली आणि केलेला आक्षेप निराधार असल्याबद्दल त्यांचे समाधान झाले.निवडणूक अधिकाऱ्याच्या पुराव्याअभावी उच्च न्यायालयाने योग्यरित्या प्रतिकूल निष्कर्ष काढला.[६४८- डी]

१.६. इतर मतदान केंद्रांमधील मतपेट्यांच्या तपासणीसाठी अपीलकर्त्यांचे निवेदन नाकारले जाते. कारण, ते अपीलकर्त्यांना त्यांच्या युक्तिवादाचे समर्थन करण्यासाठी पुरावे शोधण्याची परवानगी देईल.अभिलेखावर उपलब्ध असलेल्या पुराव्यांचा अभ्यास केल्यानंतर,

उच्च न्यायालयाने अभिलेखतांना पुराव्याचे आकलन करतांना कोणतीही गंभीर किंवा सकृत दर्शनी चूक केलेली नाही.मतपत्रिकांच्या तपासणीसाठी प्रथमदर्शनी खटला स्थापित करण्यात अपीलकर्ते अपयशी ठरले आहेत.[६४८- एफ-जी]

राम सेवक यादव -विरुद्ध-हुसैन कामिल किडवाई आणि इतर, [१९६४] ६ एस. सी. आर. २३८ (सी. बी.) आणि श्रीमती. सुमित्रादेवी -विरुद्ध- श्री शंकर प्रसाद यादव आणि इतर, [१९७३] ३ एस. सी. सी. ३३०, यांचा संदर्भ घेतला.

दिवाणी अपील न्यायाधिकारिता : दिवाणी अपील क्र. ५६५७/२००१.

मुंबई उच्च न्यायालयाच्या निवडणूक याचिका क्र.९/१९९९ मधील न्यायनिर्णय दिनांक २९-०६-२००१ च्या निकाल आणि आदेशा विरुद्ध दाखल अपील.

अपीलकर्त्यांसाठी अधिवक्ता:-सर्वश्री उदय उमेश ललित, गौरव अग्रवाल.

उत्तरवादी साठी अधिवक्ता:-सर्वश्री अशोक एच. देसाई, पी. एच. पारेख, युगांधरा, दर्पण वाधवा, रोहित मामेन एलेक्स.

न्यायमूर्ती ई. फुकन यांनी न्यायालयाचा निर्णय पारीत केला.

-न्या.फुकन- लोक प्रतिनिधीत्व कायदा, १९५१ (थोडक्यात 'कायदा') च्या कलम ११६-अ अंतर्गत हे अपील मुंबई उच्च न्यायालयाचा न्यायनिर्णय दि.२९ जून, २००१ च्या निकालातून उद्भवले आहे.वादग्रस्त न्यायनिर्णयाद्वारे, उच्च न्यायालयाने निवडणूक याचिका फेटाळली होती.

११, सप्टेंबर १९९९ रोजी झालेल्या २५५ बारामती विधानसभा मतदारसंघातील उत्तरवादी यांच्या निवडणुकीला आव्हान देणारी निवडणूक याचिका दाखल करण्यात आली होती.ही याचिका दोन व्यक्तींनी दाखल केली होती, एक मतदारसंघातील मतदार होता आणि दुसरा पराभूत उमेदवाराचा मतमोजणी प्रतिनिधी होता, चंद्रकांत के. तिवारी.सदर निवडणुकीत उत्तरवादी श्री. अजित अनंतराव पवार यांनी त्यांचे निकटचे प्रतिस्पर्धी उमेदवार, श्री. तावरे यांचा ५०,३६६ मतांच्या फरकाने पराभव केला.मतांची मोजणी करताना कायद्याच्या कलम १०० (१) (ड) (३) अंतर्गत काही गैरप्रकार करण्यात आल्याचा आरोप करत ही याचिका दाखल करण्यात आली होती.

वरील उद्देशाशी संबंधित असलेले आरोप, खाली नमूद केले आहेतः-

मतदानानंतर मतपेट्या सदर कार्यक्रमानुसार बारामती येथील (एम. ई. एस). हायस्कूल. शाळेत ठेवल्या जाणार होत्याआणि जेव्हा मतपेट्या सदर शाळेत पोहचल्या आणि उतरवल्या तेंव्हा प्रारंभिक प्रक्रिया होईस्तवर, तेव्हा सर्व पेट्या सदर बारामती येथील एम. आय. डी. सी. परिसरातील मनोरंजन सभागृहात ठेवण्यात आल्या.अपीलकर्त्यांच्या म्हणण्यानुसार हा बदल निवडणूक अधिकाऱ्याने निवडणूक लढवणाऱ्या उमेदवारांना न कळवता केला होता.हा एम. आय. डी. सी. परिसर विद्या प्रतिष्ठान शिक्षण संस्थेच्या आवाराला लागून असल्याने व या संस्थेवर उत्तरवादीच्या कुटुंबाचे संपूर्ण नियंत्रण होते आणि खरे तर उत्तरवादी हा उक्त प्रतिष्ठानच्या पदाधिकाऱ्यांपैकी एक होता. सदर अचानक बदलामुळे , अपीलकर्त्यांच्या मनात भीती निर्माण झाली की अस्सल मतपत्रिका,या बनावट मतपत्रिकांमध्ये बदलण्याच्या अप्रत्यक्ष

हेतूने असे केले गेले.आम्हाला काउंटरवरून आढळले की ९ सप्टेंबर, १९९९ रोजी बारामती येथे मुसळधार पाऊस पडला होता आणि सदर हायस्कूलच्या आसपास पावसाचे पाणी देखील जमा झाले होते.नंतरच्या दिवसांत पाऊस पडू शकतो आणि उक्त हायस्कूल परिसरात पूर येऊ शकतो या भीतीने, निवडणूक अधिकाऱ्यांनी मतपेट्या सुरक्षित ठेवण्यासाठी मतपेट्या ठेवण्याचे ठिकाण बदलले.कारण, पाऊस पडल्यास शाळेच्या परिसरात पूर येऊ शकतो.मतांची मोजणी करतांनाअसे दिसून आले होते की, बहुतांश मतपत्रिकेच्या मागील बाजूस स्वाक्षऱ्या होत्या, ज्या एक सारख्या आणि एक सारखी शाई आणि रंगांच्या असलेल्या अश्या होत्या. त्यामुळे,असा संशय व्यक्त करण्यात आला होता की, अस्सल मतपत्रांच्या जागी बनावट मतपत्रिका ठेवल्या गेल्या होत्या. मतदान केंद्र क्र.२३५ मध्ये ४५५ मतपत्रिका वापरल्या गेल्या आणि नियमांनुसार मतपत्रिकेच्या मागील बाजूस पीठासीन अधिकाऱ्याची स्वाक्षरी नव्हती, तर त्या बूथच्या पीठासीन अधिकारी यांनी सांगितले की , मतदानाच्या आधल्या दिवशी त्याने सर्व मतपत्रिकांवर स्वाक्षरी केली होती आणि ही गोष्टी सूचित करते की, मतपत्रिका बदलल्या गेल्या होत्या. मतदान केंद्रावर खेड विधानसभा मतदारसंघातील एक मतपत्रिका मतपेट्यांमध्ये सापडली होती, जी लेखी तक्रार (परिशिष्ट पी-२१अ) दाखल करून निवडणूक अधिकाऱ्याच्या निदर्शनास आणून देण्यात आली होती आणि अपीलकर्त्यांच्या म्हणण्यानुसार तक्रार ६ ऑक्टोबर, १९९९ रोजी दुपारी २:३० वाजता दाखल करण्यात आली होती.म्हणजेच, मतमोजणी ची प्रक्रिया सुरू असताना ती दाखल करण्यात आली होती;परंतु निवडणूक अधिकाऱ्याने ती घेण्यास नकार दिला होता.त्यानंतर निवडणूक अधिकाऱ्याने ७ ऑक्टोबर,

१९९९ रोजी पहाटे ३:३० वाजता त्याची नोंद घेतली आणि त्यानंतर आवश्यक ते आदेश दिले, असा आरोप करण्यात आला.या तथ्यांवर आधारीत असा आरोपही करण्यात आला होता की, निवडणूक अधिकारी निवडणूक आयोजित करताना आणि मतांची मोजणी करताना उत्तरवादी कडून प्रभावित झाले होते.

सध्याच्या याचिकेतील तथ्यांचे परीक्षण करण्यापूर्वी आपण पूर्वस्थापित कायद्याच्या स्थितीचा संदर्भ घेऊ शकतो.राम सेवक यादव विरुद्ध हुसेन कामिल किदवई आणि इतर, [(१९६४) ६ एस. सी. आर. 238] या खटल्यात या न्यायालयाच्या घटनापीठाने असे म्हटले आहे की, मतपत्रिकेच्या तपासणीचे आदेश देण्याचा अधिकार निवडणूक कायद्याच्या कलम १०० (१) (ड) (३), १०१ आणि १०२ आणि निवडणूक घेण्याची नियमावली, १९६१ च्या नियम ९३ नुसार तपासणीचा आदेश देता येतो आणि असा आदेश, एक नेहमीचीच बाब म्हणून दिला जाऊ शकत नाही.पुढे असे म्हटले होते की,खालील दोन अटी पूर्ण झाल्यास न्यायालयाने तपासणीचा आदेश देणे न्याय्य ठरेलः-

(१) निवडणूक रद्द करण्या साठीच्या याचिकेत, याचिकाकर्त्याने त्याच्या खटल्याच्या समर्थनार्थ ज्या संबंधीत वस्तुस्थिती वर भर दिला आहे, ती वस्तुस्थिती सिद्ध करण्यासाठी त्याच्या कडे पुरेसा पुरावा आहे; आणि-

(२) वादावर तोडगा काढण्यासाठी आणि उभयपक्षांना संपूर्ण न्याय देण्यासाठी मतपत्रिकांची तपासणी करण्याबाबत आदेश देणे आवश्यक आहे, असे निवडणूक न्यायाधिकरणाला प्रथमदर्शनी वाटते.

घटनापीठाने असेही म्हटले आहे की, मतपत्रिकांच्या तपासणीचा आदेश, याचिकेत नमूद तत्थ्यांचा आधार नसलेल्या अशा, अस्पष्ट याचिकांचे समर्थन करण्यासाठी किंवा अशा याचिकांचे समर्थन करण्यासाठी पुरावे शोधण्यासाठी दिला जाऊ शकत नाही.

श्रीमती सुमित्रा देवी-विरुद्ध-शिवशंकर प्रसाद यादव आणि इतर , [१९७३] ३ एस. सी. सी. 330 मध्ये या न्यायालयाच्या तीन न्यायाधीशांच्या खंडपीठाने कायद्याच्या कलम ११६अ अंतर्गत केलेल्या अपीलात असे म्हटले आहे की, ज्या पुराव्याच्या आधारे निष्कर्ष काढले गेले आहेत, त्या पुराव्याचे आकलन करण्यात काही गंभीर किंवा स्पष्ट दोष असल्याशिवाय, वस्तुस्थितीच्या प्रश्नांवरील निष्कर्षांमध्ये हस्तक्षेप न करणे, ही सर्वोच्च न्यायालयाची सातत्यपूर्ण प्रथा आहे.कायद्याच्या कलम १००च्या उपकलम (१) च्या कलम (ड) चा अर्थ लावताना, या न्यायालयाने सातत्याने असे म्हटले आहे की, तरतुदीची स्पष्ट भाषा लक्षात घेता, जरी निवडणूक याचिकेतील आरोप सिद्ध झाल्याचे आढळून आले असले तरी, निवडणूक याचिकाकर्त्याने हे देखील सिद्ध केले पाहिजे की, त्यामुळे,निवडणुकीचा निकाल प्रत्यक्षरित्या प्रभावित झाला होता.

आक्षेपार्ह निकालाच्या परिच्छेद ३० कडे आमचे लक्ष वेधून, अपीलकर्त्याचे विद्वान वकील श्री. ललित यांनी असा युक्तिवाद केला की, आहे की उच्च न्यायालयाने चुकीच्या कायदेशीर प्रमेयावर विसंबून निर्णय दिला आहे.सदर परिच्छेदात विद्वान न्यायमूर्तींनी असे मत मांडले आहे की,निवडणूक याचिकेत यशस्वी होण्यासाठी, अपीलार्थींनी कमीत कमी योग्य अशा शंका उपस्थीत करुन,त्याच्याही पलीकडे जाऊन निवडणूक याचिकेत उपस्थित केलेदे मुद्दे सर्व वाजवी संशयाच्या पलिकडे जाऊन सिद्ध करणे आवश्यक होते.पूर्वस्थापित कायद्याची स्थिती लक्षात घेता, हा दृष्टिकोन चुकीचा होता हे स्पष्ट आहे. परंतु; आक्षेपार्ह निकालावरून आम्हाला असे आढळून आले आहे की, न्यायनिर्णयांवर चर्चा केल्या नंतर विद्वान न्यायमूर्तींनी असा निष्कर्ष काढला आहे की, अभिलेखाची पडताळणी केल्या नंतर असे म्हटले जाऊ शकत नाही क ी, वैध मते ही बनावट मतां मध्ये बदलण्यासाठी हा कथित गैरप्रकार चालवला जात होता,किंवा अशी रास्त शंका उपस्थित केली तरी ती खरी ठरु शकत नाही. आम्ही आक्षेपार्ह न्यायनिर्णयाचाही अभ्यास व अवलोकन केले आहे आणि आम्हाला आढळले आहे की, कायदा आणि अभिलेखातील पुराव्यांवर चर्चा केल्यानंतर, अपीलकर्ते सकृत दर्शनी त्यांचे म्हणणे सिद्ध करण्यात अयशस्वी ठरले आहेत आणि त्यांना चौकशी सुरू ठेवण्याची अथवा अभिलेख तपासण्याची परवानगी दिली जाऊ शकत नाही, असे म्हणत निवडणूक याचिका फेटाळण्यात आली आहे.

सुरुवातीला आपण येथे सांगू शकतो की, सर्व आरोप निवडणूक अधिकाऱ्यां विरुद्ध करण्यात आले होते आणि सुरुवातीला निवडणूक अधिकाऱ्यांनाच उत्तरवादी म्हणून समाविष्ट

करण्यात आले होते, त्यानंतर न्यायालयाच्या आदेशाने त्याचे नाव कमी करण्यात आले.उच्च न्यायालयाने असे मत नोंदवले आहे की, खटल्याच्या वेळी निवडणूक अधिकारी न्यायालयात उपस्थीत होते आणि अपीलकर्त्यांनी सादर केलेल्या साक्षीदारांच्या पहिल्या यादीत त्यांना साक्षीदार म्हणूनही दाखवण्यात आले होते.तथापि, नंतर, सदर नाव वगळण्यात आले आणि यानंतर त्यांना साक्षीदार म्हणून तपासलेही नाही.पराभूत उमेदवार तावरे हे निवडणूक याचिकेत केलेल्या आरोपांचे समर्थन करण्यासाठी साक्षीदार म्हणून हजर झाले नाहीत.

अपीलकर्त्यांचे विद्वान वकील श्री. ललित यांचा पहिला युक्तिवाद असा आहे की, मतपेट्या एम. ई. एस. हायस्कूलमध्ये गोळा करायच्या होत्या आणि त्याऐवजी, उमेदवारांना/एजंट्ना मतपेट्या अशा प्रकारे हलवण्याबाबत माहिती न देता, मनोरंजन सभागृह, एम. आय. डी. सी. मतपेट्या गोळा केल्या गेल्या आणि मतपेट्यांतील मतपत्रिका बदलण्यासाठी हे डील केले गेले.

उच्च न्यायालयाने न्यायनिर्णयात असे मत नोंदवले आहे की, तक्रारदाराचा साक्षीदार क्र..-४ याच्या तोंडी पुराव्यातून असे समोर आले आहे की, “एमईएस हायस्कूलमध्ये पाऊस होता आणि पाणी साचले होते.... ....”..तथापि, साक्षीदाराने असा कोणताही जबाब दिलेला नाही,असे श्री. ललित यांनी निदर्शनास आणून दिले आहे.ते योग्यच आहे. याउलट, अशोक देसाई यांनी आमच्या ही बाब लक्षात आणून दिली की खरं म्हणजे, विद्वान न्यायाधीशाची ही चूक होती आणि त्यांनी मतदान केंद्राचे पीठासीन अधिकारी, साक्षीदार क्रं.-५ यांच्या पुराव्याकडे आमचे लक्ष वेधले आहे.उलटतपासणीत साक्षीदार क्र.-५ यांनी सांगितले आहे की,

ते ९ सप्टेंबर रोजी एमईएस हायस्कूलमध्ये गेले तेव्हा तेथे पावसाचे पाणी जमा झाले होते, त्या मुळे ती चूकच होती, ह्या श्री. देसाई यांच्या मताशी आम्ही सहमत आहोत.

आम्ही आधीच मत नोंदवले आहे की, संकलन केंद्र स्थलांतरित करणे, हे मतपेट्या सुरक्षित ठेवण्यासाठी आवश्यक होते.पुराव्यांवरून असे समोर आले आहे की, ९ सप्टेंबर १९९९ रोजी बारामतीमध्ये मुसळधार पाऊस पडला होता.शाळेच्या मुख्याध्यापिका साक्षीदार क्र.-२ यांनी सांगितले की, बारामतीमध्ये पाऊस पडतो तेव्हा शाळेच्या काही भागात पावसाचे पाणी जमा होते.मतपेट्या सुरक्षित कोठडीत ठेवणे, ही निवडणूक अधिकाऱ्याची जबाबदारी आहे. सबब, निवडणूक अधिकाऱ्याने सुरक्षित जागेसाठी मतपेट्यांसाठी संकलन केंद्र योग्यरित्या हलवले मात्र, हे चुकीच्या हेतूने केले गेले, असा अपीलकर्त्यांचा युक्तिवाद आम्ही नाकारतो.

साक्षीदार क्र.-१ जे, श्री. तावरे यांचे मतदान प्रतिनिधी व अपीलार्थी क्र.२आहेत, त्यांच्या कडून असे समोर आले आहे की, एम. ई. एस. हायस्कूलमध्ये त्याने १५ मिनिटे वाट पाहिली आणि पाहिले की डबे वाहनात पुन्हा भरलेले होते.त्यांनी म्हटले आहे की, एम. ई. एस. हायस्कूलमध्ये उपस्थित असलेल्या सहाय्यक निवडणूक अधिकाऱ्याने त्यांना कळवले होते की, निवडणूक अधिकाऱ्याच्या आदेशानुसार पेट्या हलवल्या जात आहेत.एम. ई. एस. हायस्कूलमध्ये पोहोचलेल्या बूथ क्रं.२३४ चे पीठासीन अधिकारी पीडब्लू-३ यांनी सांगितले की, त्यांना आणि इतर पीठासीन अधिकाऱ्यांना मतपेटीसाठी संकलन केंद्र हलवण्याबाबत माहिती देण्यात आली होती.सबब नोटीस देण्यात आलेली नाही, असे म्हणणे हे अभिलेखाच्या आणि

पुराव्याच्या विरुद्ध आहे.पराभूत उमेदवार श्री. तावरे यांच्या पुराव्याअभावी, अशा बदलांविषयी उमेदवारांना कोणतीही नोटीस देण्यात आलेली नव्हती, हे म्हणणे आम्ही स्वीकारू शकत नाही.

राज्य सरकारच्या नियंत्रणाखाली असलेले मनोरंजन सभागृह, एम. आय. डी. सी., हे उत्तरवादी च्या कुटुंबाच्या नियंत्रणाखाली असलेल्या विद्या प्रतिष्ठान शिक्षण संस्थानला लागून होते.उत्तरवादी यांनी किंवा त्यांच्या कुटुंबातील कोणत्याही सदस्याने मतपेट्यांमध्ये मतपत्रिका बदलण्याचा प्रयत्न केला, या आरोपाला समर्थन देणारा कोणताही पुरावा अपीलकर्त्यांनी सादर केलेला नाही.

ज्या पक्षाच्या तिकिटावर उत्तरवादी यांनी निवडणूक लढवली होती, तो पक्ष संबंधीत वेळी सत्तेत नव्हता आणि भाजप आणि शिवसेना सत्तेत होते, असे प्रतिवादींचे ज्येष्ठ वकील अशोक देसाई यांनी निदर्शनास आणून दिले आहे,ते योग्यच आहे. हे निवडणूक याचिके मध्ये केलेल्या युक्तिवादाला उत्तर म्हणून होते की, उत्तरवादी हे महाराष्ट्राचे माजी मुख्यमंत्री श्री. शरद पवार यांचे पुतणे होते, ज्यांनी लोकसभा मतदारसंघातून निवडणूक लढवली आणि ते निवडून आले.

११ सप्टेंबर,१९९९ रोजी मनोरंजन सभागृह, एम. आय. डी. सी., बारामती, येथे मतपेट्या प्राप्त झाल्या आणि दुसऱ्या दिवशी म्हणजेच १२सप्टेंबर, १९९९ रोजी पुण्यातील साठवणूक केंद्राकडे पाठविण्यात आल्या.बारामती मतदारसंघातील मतपेट्या वगळता, सर्व मतपेट्या सकाळी ७:३० पर्यंत पाठवण्यात आल्या, ज्या सकाळी ९:३० वाजता पाठवण्यात

आल्या. उच्च न्यायालयाने नोंदवले आहे की या विधानसभा मतदारसंघासाठी २५१ मतपेट्या होत्या आणि साक्षीदार क्रं.१० च्या पुराव्यांच्या आधारे असा निष्कर्ष निघाला की, प्रत्येक मतपेटीत , मतपत्रिका- क्रमवारी लावण्यासाठी ३०- ३५ मिनिटे लागतील.या परिसरात, २५१ मतपेट्या उघडण्यासाठी, लोकसभा आणि विधानसभा मतदारसंघातील मतपत्रिका क्रमवारी लावण्यासाठी आणि मतपत्रिकेच्या जागी वेगवेगळ्या मतपत्रिका बदलण्यासाठी १२५ तास लागतील, असे उच्च न्यायालयाचे मत योग्यच होते.सबब एवढ्या कालावधीत मतपत्रिका बदलणे शक्य होणार नाही, जेवढ्या कालावधी साठी मतपेट्या एम. आय. डी. सी. च्या मनोरंजन सभागृहा मध्ये ठेवण्यात आल्या होत्या आणि राजनकुमार शंकरराव तावरे यांची याचिका फेटाळण्यात आली होती आणि असेही गृहीत धरण्यात आले होते की,ही 'साक्षीदारांची सुपीक कल्पना' होती. विद्वान एकल न्यायमूर्तींच्या वरील निष्कर्षाशी आम्ही सहमत आहोत.

आम्ही निवडणूक अधिकाऱ्यांसमोर दाखल केलेल्या लेखी तक्रारीचे अवलोकन केले आहे, ज्यामध्ये दोन आक्षेप घेण्यात आले होते.ते म्हणजे, मतपत्रिकांवर पीठासीन अधिकारी स्वाक्षऱ्या नव्हत्या आणि खेड लोकसभा मतदारसंघासाठी वापरलेली एक मतपत्रिका मतपेटीत सापडली होती. संपूर्ण विधानसभा मतदारसंघातील मतपत्रिकांची छाननी आणि पडताळणी व्हावी, अशी विनंती निवडणूक अधिकाऱ्यां समोर करण्यात आली होती.ही तक्रार श्री. अरुण चंद्रराव तावरे, साक्षीदार क्रं.७ यांनी दाखल केली होती आणि दुपारी २ वाजता अशी तक्रारीची वेळ नोंदविण्यात आली होती. निवडणूक अधिकाऱ्यांनी आपल्या आदेशात म्हटले आहे

की,त्यांना बूथ क्रं.२३४ या मतदान केंद्रावर मतपत्रिकांच्या मागच्या बाजूला पीठासीन अधिकाऱ्याच्या स्वक्षऱ्या आढळल्या नाहीत आणि त्यांनी मतपत्रिकेचे क्रमांक तपासले, त्यानंतर त्यांनी मतमोजणी प्रतिनिधीला सांगितले की, मतपत्रिका सदर मतदान केंद्रातील आहेत आणि मतमोजणी एजंट्सनी कोणतीही हरकत घेतली नाही आणि मतांची मोजणी करण्यास संमती दिली.अहवाल पाहिल्यानंतर निवडणूक अधिकाऱ्याने आरोप केल्याप्रमाणे तक्रार स्वीकारण्यास नकार दिला, हा युक्तिवाद आम्ही स्वीकारत नाही.आपण येथे असे म्हणू शकतो की, पराभूत उमेदवाराने किंवा कोणत्याही मतमोजणी प्रतिनिधीने पुन्हा मतमोजणीसाठी कोणतीही प्रार्थना केली नव्हती.

श्री. ललित यांचा दुसरा युक्तिवाद असा आहे की,बूथ क्र.२३४ वरील ४५५ मतपत्रिकांच्या मागील बाजूस पीठासीन अधिकाऱ्यांच्या स्वाक्षऱ्या नव्हत्या,या वरुन हे स्पष्ट होते की, त्या मतपत्रिका बदललेल्या होत्या.

उच्च न्यायालयाच्या म्हणण्यानुसार, पीठासीन अधिकाऱ्यांच्या स्वाक्षऱ्यांशिवाय, मात्र ४५५ मतपत्रिका सापडल्या होत्या आणि या मतपत्रिका नाकारल्या जायला हव्या होत्या, असे गृहीत धरले तरी, उत्तरवादी यांनी सुमारे ५०,००० मतांच्या मोठ्या फरकाने विजय मिळवल्यामुळे निवडणुकीच्या निकालावर त्याचा प्रत्यक्ष परिणाम झाला नसता.उच्च न्यायालयाच्या वरील निर्णयाशी आम्ही सहमत आहोत.साक्षीदार क्र.५ हे मतदान केंद्र क्रमांक२३४ येथे पीठासीन अधिकारी होते आणि त्यांच्या मते त्यांनी १० सप्टेंबर, १९९९ रोजी लोकसभा मतदारसंघातील सर्व मतपत्रांवर आणि विधानसभा मतदारसंघातील ५००

मतपत्रांवर आपली स्वाक्षरी केली आणि मतदान अधिकाऱ्यांनी प्रत्येक मतपत्रिका तपासली.साक्षीदार क्र.- ६, जे सदर बूथवर निवडणूक अधिकारी होते,त्यांनी सदर मुद्यावर साक्षीदार क्रं.-३ ला पाठिंबा दिला आहे. निवडणूक नियमांच्या आचारसंहितेच्या नियम ३८ नुसार मतदारांना मतपत्रिका जारी करण्यापूर्वी प्रत्येक मतपत्रिकेवर पीठासीन अधिकारी स्वाक्षरी असणे जरुरीचे आहे.आदल्या दिवशी मतपत्रिकांवर स्वाक्षऱ्या कां केल्या, हे साक्षीदार क्रं.५ स्पष्ट करू शकले नाहीत.मतपत्रिकांवर स्वाक्षरी न केल्याबद्दल त्याच्या विरोधात कायद्याच्या कलम १३४ अन्वये फौजदारी कारवाई सुरू करण्यात आली आहे आणि ती प्रलंबित आहे सबब, उच्च न्यायालयाच्या म्हणण्यानुसार, तो वेगळी साक्ष देऊ शकला नसता. या आधारावर, उच्च न्यायालयाने साक्षीदार क्रं.५ वर अविश्वास दाखवला, कारण, फौजदारी आरोपातून स्वतःला दोष मुक्त करण्याच्या त्याच्या कृतीचे समर्थन करण्याचा हा त्याचा प्रयत्न होता.उच्च न्यायालयाच्या या निष्कर्षाला दोष देता येणार नाही.

उत्तरवादी यांनी श्री. तावरे यांचा पन्नास हजारांहून अधिक मतांच्या मोठ्या फरकाने पराभव केला.मतदान केंद्र क्र.२३४ मध्ये पीठासीन अधिकाऱ्याच्या स्वाक्षरीशिवाय मात्र ४५५ मतपत्रिका आढळल्या.या मतपत्रिका मोजल्या गेल्या आणि निवडणूक अधिकाऱ्याने आपल्या आदेशात नोंदवल्याप्रमाणे मतमोजणी प्रतिनिधींनी कोणताही आक्षेप घेतला नाही.जर या मतपत्रिका नाकारल्या गेल्या असत्या, तर वरील प्रचंड फरक लक्षात घेता याचा निवडणुकीच्या निकालावरही प्रत्यक्ष परिणाम झाला नसता. मतपेट्यांत दुसऱ्या मतदारसंघातील एक

मतपत्रिका सापडल्याबद्दल, आमचे असेही मत आहे की, त्यामुळे देखील निवडणुकीच्या निकालावर प्रत्यक्ष परिणाम होणार नाही.

मतपत्रिकांवर विविध मतदान केंद्रांवरील पीठासीन अधिकाऱ्यांच्या स्वाक्षऱ्या सारख्याच स्वरूपाच्या असल्याच्या आरोपासंदर्भात, सभागृहातील एकाही मतमोजणी प्रतिनिधीने किंवा इतर कोणत्याही मतमोजणी प्रतिनिधीने निवडणूक अधिकाऱ्यांकडे लेखी आक्षेप नोंदविला नाही, या वस्तुस्थितीची उच्च न्यायालयाने दखल घेतली आहे.निवडणूक अधिकाऱ्याच्या अहवालात नोंद करण्यात आली होती की, त्याने स्वाक्षऱ्यांची पडताळणी केली आणि केलेला आक्षेप निराधार असल्याबाबत त्याचे समाधान झाले.निवडणूक अधिकाऱ्याच्या पुराव्या अभावी उच्च न्यायालयाने योग्यरित्या प्रतिकूल निष्कर्ष काढला.

श्री.ललित, अपीलकर्त्याचे विद्वान वकील यांनी नमूद केले आहे की, पीठासीन अधिकाऱ्यांच्या स्वाक्षरीशिवाय मतपत्रिका मतदान केंद्र क्र.२३४ मध्ये आढळल्यामुळे, इतर मतदान केंद्रांमध्ये पीठासीन अधिकाऱ्यांनी अशी चूक केली आहे की नाही, हे शोधण्यासाठी अपीलकर्त्यांना इतर मतदान केंद्रांमधील मतपेट्यांची तपासणी करण्याची परवानगी दिली जाऊ शकते.हे निवेदन फेटाळावे लागेल, कारण ते एफ असेल जे अपीलकर्त्यांना अपीलकर्त्यांच्या युक्तिवादाचे समर्थन करण्यासाठी पुरावा शोधण्याची परवानगी देईल.

अभिलेखावर उपलब्ध असलेले पुरावे आणि आक्षेपार्ह निकाल पाहिल्यानंतर, आमचे असे मत आहे की, उच्च न्यायालयाने पुराव्याचे मूल्यमापन करतांना, कोणतीही गंभीर किंवा

स्पष्ट चूक केलेली नाही.मतपत्रिकांच्या तपासणीसाठी सकृतदर्शनी खटला स्थापित करण्यात अपीलकर्ते अपयशी ठरले आहेत, असेही आमचे मत आहे. परिणामी, अपील याचिका फेटाळली जाते. कायद्याच्या कलम ११६ (क) च्या उपकलम (२)च्या संदर्भात, न्यायालयाच्या प्रबंधकांच्या कार्यालया मार्फत पाठपुरावा कारवाई केली जाईल. उभयपक्षांनी आपापला खर्च सोसावा.

याचिका फेटाळण्यात आली.

x-x-x-x

-अस्वीकरण-

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारांस त्याच्या/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

x-x-x-x